



Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje u BiH (trenutno stanje i preporuke za reforme)

Piše: Namir Ibrahimović

Obrazovanje u BiH se ne mijenja - dvadeset godina nakon završetka rata u osnovnim i srednjim školama metode poučavanja nisu evoluirale - još uvijek nastavno osoblje predaje, djeca zapisuju i poslije toga reprodukuju kroz pismeno ili usmeno ispitivanje. Ocjene koje đaci prenose iz jednog obrazovnog nivoa u drugi su jedini pokazatelj njihovog rada, a ocjene isključivo upisuje osoba koja i predaje određeni nastavni predmet.

Iako je osnovna škola sada devetogodišnja, a ne osmogodišnja, reforme nisu urađene dubinski niti je prelazak sa jednog sistema na drugi urađen istovremeno i identično. U RS-u su 2004. uveli devetogodišnje obrazovanje tako što su đaci upisali razred više nego su trebali, npr. dijete je umjesto u treći razred osmogodišnje, upisalo četvrti razred devetogodišnje osnovne škole. U FBiH u pojedinim kantonima je 2004. upisana prva generacija devetogodišnje osnovne škole i posljednja generacija osmogodišnje tako da je s 2012. osmogodišnja škola ostala samo dio historije. U drugim kantonima su tek kasnije upisane prve generacije devetogodišnje škole tako da u školama gdje se izvodi nastava NPP-a na hrvatskom jeziku još uvijek ima djece koja osam godina idu u osnovnu školu.

Tri NPP-a

Bosanskohercegovački obrazovni sistem je jednak po načinu rada, po strukturi nastavnih planova i programa (NPP) - svaki od tri NPP-a¹ propisuje sadržaj koji nastavnici² prenose djeci, a ne polazi od toga da nastavnici trebaju voditi računa do određenih postignuća na kraju osnovne ili srednje škole. Kada ovako pogledamo, možemo reći da u BiH postoji jedan obrazovni sistem. Međutim, ako gledamo sadržaje NPP-ova (posebno nacionalnu grupu

¹ U Bosni i Hercegovini postoje tri NPP-a – NPP za osnovne škole u Republici Srpskoj, Okvirni NPP Federacije BiH te Plan i program za nastavu na hrvatskom jeziku.

² Kod navođenja zanimanja u tekstu će se koristiti imenice u muškom rodu, a pojam se odnosi na oba roda.



predmeta³), onda se govori o tri različita obrazovna sistema. Tri različita NPP-a posljedica su zakonom propisanih nadležnosti u okviru obrazovanja - u RS-u obrazovanje je na nivou entiteta i njime upravlja resorno ministarstvo preko Republičkog pedagoškog zavoda RS-a. U Federaciji BiH nadležnost je u rukama kantona, ali Zavod za školstvo iz Mostara brine o svim školama koje rade po NPP-u za nastavu na hrvatskom jeziku, a kantoni u kojima su Bošnjaci većina koriste Okvirni NPP FBiH koji prilagođavaju, mijenjaju i dopunjavaju. Dubinsku analizu Okvirnog NPP-a FBiH (verzija koja se primjenjuje u Kantonu Sarajevo) radila je Komisija Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. Dokument analize⁴ objavljen je 2011. godine. Najvažniji zaključci analize su sljedeći: NPP je suštinski zadržao sve karakteristike tradicionalnog programa i osmogodišnje osnovne škole; NPP u vidu jedinstvenog dokumenta ne postoji - više je zbir predmetnih silabusa; sadržaji se ponavljaju i preklapaju unutar istog ili više predmeta u toku nekoliko razreda ili cijelog obrazovnog ciklusa; jezik NPP-a je administrativan, formalan i zbunjujući; NPP nije koncipiran tako da potiče rješavanje problemskih situacija i dublje izučavanje sadržaja. Karakteriše ga obimnost i površni pristup predmetima izučavanja, zahtijevajući od djece da prelaze sa jednog sadržaja na drugi bez dublje analize...

Za realizaciju sadržaja Okvirnog NPP-a i nastavu općenito nadležni su kantonalni pedagoški zavodi te ih, osim Srednjobosanskog kantona, imaju svih kantoni⁵ gdje se nastava izvodi po NPP-u FBiH.

Strateški pravci nisu ostvareni

Ipak, formalno se može govoriti o nekoj zajedničkoj obrazovnoj politici na nivou BiH, iako je u praksi teško pronaći rezultate zajedničke obrazovne politike na kompletnoj teritoriji

³ Maternji jezik i književnost, Geografija, (H)istorija / Povijest su predmeti koji se u bh. obrazovnom sistemu smatraju temeljnim za određivanje i održavanje nacionalne kulture i tradicije. Uz navedene predmete i Vjeronauk(a) tematizira nacionalnu kulturu.

⁴ Dokument dostupan na linku:

www.skolegijum.ba/static/biblioteka/5460fcc35ceb5_02AnalizaNPPzadevetogodisnjeobrazovanjeuKantonuSarajevo.pdf

⁵ Unsko-sanski, Zeničko-dobojski, Tuzlanski, Sarajevski, Bosansko-podrinjski, Hercegovačko-neretvanski



daytonske države. Naime, polovinom 2008. godine Vijeće ministara BiH usvojilo je Strateške pravce razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008.–2015. (u daljem tekstu Strateški pravci). Došla je i 2015. godina, a mnogo toga što je snimljeno kao trenutno stanje u obrazovanju 2007. nije drugačije ni 8 godina kasnije, iako je spomenuti dokument nastao kao želja da se mijenja postojeće stanje.

Dokument je konstatovao da je u BiH nadležnost u obrazovanju decentralizovana. Tako postavljena nadležnost daje pravo svakom nivou da sam kreira zakone iz oblasti obrazovanja, propisuje nastavne planove i programe, određuje udžbeničku politiku, planira i izvršava budžete (a time i određuje visine i (ne)redovnost nastavničke plaće). Posljedica takve rascjepkanosti jesu neujednačene obrazovne politike, naglašanost na nacionalnoj grupi predmeta i nepostojanje bilo kakvog validnog eksternog vrednovanja postignuća đaka nakon završene osnovne i srednje škole.

Dakle, vlasti su 2008. obećali da će do 2015. u obrazovanje biti (između ostalog) *otvorenije, fleksibilnije, i omogućit će pojedincima da upražnjavaju svoje individualne načine i stilove učenja koji su prilagođeni njihovim potencijalima, potrebama i interesovanjima*. Dokumentom je obećano da ćemo do ove godine imati *sistem vrednovanja i mjerenja kvaliteta rada, što će istovremeno poslužiti i kao temelj profesionalnog razvoja svakog nastavnika*. Uvest će se i licenca za nastavničko zanimanje, koja će se obnavljati. *Glavni uvjet za produžavanje licence, osim uspjeha u tekućem radu, obećano je u dokumentu, bit će i uključenost pojedinaca u sistem profesionalnog usavršavanja i razvoja*.

Sadržaji učenja bit će rasterećeni od nepotrebne faktografije i više povezani sa životom i razvojem nauke, tehnike i tehnologije; podsticat će se primjena metodologije usmjerena na dijete/učenika/studenta i u razvijanje kritičkog mišljenja, đaci bi nakon završenog osnovnog i srednjeg obrazovanja trebali biti sposobni rješavati probleme i primjenjivati znanje. Već ove školske godine smo trebali biti svjedoci razvijenih programa koji su orijentirani na ciljeve i još više na rezultate učenja, te programi za ciljane grupe (za rano obrazovanje, za pripadnike manjinskih naroda, za osobe sa poteškoćama u razvoju i učenju, za nadarene, za potrebe prekvalifikacije i dr.). Đaci ne bi bili samo ocjenjivani, već bi ocjenjivali i svoje nastavnike jer je najavljeno da će se uspostaviti sistem interne evaluacije, uključujući i samoevaluaciju,



integralne i eksterne evaluacije kako bi se poboljšala efektivnost obrazovnog procesa i cjelokupno praćenje rada odgojno-obrazovnih ustanova i nastavnika/nastavnica. Najavljena je i eksterna evaluacija koja će se provoditi na kraju šestog i devetog razreda osnovne škole i u završnom razredu srednje škole standardiziranim postupcima; utvrdit će se standardi postignuća učenika za osnovno i srednje obrazovanje.

Sve navedeno važno je za cijelu BiH, bez obzira koji NPP se primjenjivao. Čitav proces trebala je nadzirati Konferencija ministara obrazovanja (svi ministri obrazovanja⁶), a Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO) pri Vijeću ministara BiH voditi i koordinirati najavljene obrazovne reforme. Konferencija ministara se vrlo rijetko održavala tako da većina najavljenih reformi nije nikad ni počela.

Standardi postignuća

Od svega navedenog, samo standardi postignuća su u odmakloj fazi izrade, daleko od toga da su završeni. Naime, APOSO se u proteklih nekoliko godina bavi izradom standarda postignuća učenika. Do sada su jedino objavljena postignuća za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost te strane jezike⁷. Izrada učeničkih postignuća za druge predmete je u toku. No, to još uvijek nije završen posao iako je bilo najavljeno Strateškim pravcima. Zvanični naziv dokumenta je zbujujući - *Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost zasnovana na ishodima učenja* iako u dokumentu postoje samo ishodi, ne i nastavni plan i program. Termin "zajednička jezgra" ostao je još iz osmogodišnjeg osnovnog obrazovanja kada su obrazovne politike dogovorile minimalne zajedničke sadržaje iz nacionalne grupe predmeta koji bi se trebali izučavati u svetri NPP-a. Naziv je zbujujući zato što se za postignuća učenika koristi termin zajednička jezgra a u dokumentu uopće ne postoji predloženi sadržaj kojim bi se na nastavi ostvarivali rezultati

⁶ Konferenciju ministara obrazovanja čine dva entetska ministra, deset kantonalnih, predstavnik sektora za obrazovanja iz Brčko Distrikta.

⁷ Oba dokumenta dostupna su na zvaničnoj stranici APOSO-a (www.aposo.gov.ba/o-agenciji/organizacijska-struktura/publikacije/)



učenja. Važno je napomenuti da su, i prije nego su zvanično objavljeni ishodi za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost, nadležne obrazovne institucije u Zeničko-dobojskom i Sarajevskom kantonu prihvatili dokument i počeli proces izmjene važećeg NPP-a za Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost. Oba procesa su u početnoj fazi.

Udžbenici

Osim sadržajima orijentiranim NPP-ovima u BiH obrazovanje ima još jedan gorući problem - udžbenici. Naravno, ni udžbenička politika nije jednaka - U RS-u udžbenike izdaje Zavod za udžbenike i nastavna sredstva i samo je jedan udžbenik za jedan predmet na cijelom prostoru Republike srpske. Najavljivana je bila liberalizacija i mogućnost raspisivanja konkursa za odobravanje udžbenika, ali još uvijek monopol ima državni izdavač. U školama gdje se nastava izvodi na hrvatskom jeziku nastavnici mogu birati udžbenike ponuđene od dva izdavača. To su, uglavnom, udžbenici kreirani za potrebe osnovnih škola u Hrvatskoj, a u bh. izdanju prilagođeni važećem NPP-u.

Najkompliciranija je situacija sa udžbenicima koji se koriste u školama gdje se nastava izvodi po Okvirnom NPP-u FBiH. Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke⁸ u ime kantonalnih ministarstava obrazovanja koji čine Koordinaciju ministara obrazovanja⁹ raspisuje konkurs za odabir udžbenika. Na konkurs se prijavljuju izdavači sa šifriranim rukopisima. Izdavači plaćaju i petočlani udžbenički recenzentski tim koji, u skladu s propisanim formularom koji je jednak za udžbenike iz svih nastavnih predmeta, ocjenjuju prispjele rukopise, rangiraju ih i u skladu s važećom politikom, odobravaju broj udžbenika koji će se za određeni predmet moći koristiti u nastavi. Tokom mandata federalne ministrice obrazovanja i nauke Melihe Alić primjenjivala su se dva modela - do 2008. godine od recenziranih udžbenika za odobravanje su se birala tri s najvećim brojem bodova. Dvije naredne godine svi recenzirani udžbenici koji

⁸ Ustavni sud FBiH još 2010. godine osporio je dio nadležnosti resornog Ministarstva za obrazovanje i nauku; iako su znatno smanjene nadležnosti i obim posla sveden na minimum, Ministarstvo postoji i u tek izabranoj novoj Vladi FBiH.

⁹ Koordinaciju ministara obrazovanja FBiH čini 6 kantonalnih ministara iz kantona gdje se nastava odvija po Okvirnom NPP-u FBiH te federalni ministar obrazovanja. Koordinacija se zajedno bavi NPP-om i odobravanjem udžbenika. No, odluke Koordinacije nisu obavezujuće za bilo koje kantonalno ministarstvo.



su ostvarili 85 % i više bodova odobreni su za korištenje u nastavi. Zbog te odluke trenutno je za VII razred odobreno deset udžbenika iz historije. Nakon što je 2011. godine ministar obrazovanja i nauke u Vladi FBiH postao Damir Mašić zadržani su svi raniji mehanizmi izbora (šifriranje rukopisa, pet članova u recenzentskom timu, isti recenzentski formular), ali je za upotrebu u školama odobren samo jedan udžbenik. Najveći problem ovakve politike izbora udžbenika je netransparentnost te nepostojanje bilo kakve odgovornosti recenzenata za propuste prilikom vrednovanja prispjelih rukopisa. Oštećeni izdavači mogu se žaliti, ali žalba se ne uvažava čak i kad je jasno da je došlo do pogreške u odabiru. Detaljnije informacije o procesu izbora udžbenika mogu se naći u publikaciji *Svezame, otvori se - studija slučaja*¹⁰ u kojoj su autori čitanke *Svezame, otvori se* opisali petogodišnju borbu sa recenzentima i obrazovnim institucijama, detaljno pojasnili sve propuste i manjkavosti ovakvog odabira udžbenika, pogreške i propuste recenzenata, ali i apsurdnost tako postavljene udžbeničke politike. Dubinska analiza udžbenika devetogodišnje osnovne škole nije urađena. Posljednja analiza rađena je 2007. godine i odnosila se na udžbenike nacionalne grupe predmeta i vjeronauke osmogodišnje osnovne i srednje škole¹¹.

Diskriminacija u obrazovnom sistemu

Ministarstvo obrazovanja i nauke Vlade Federacije BiH ni u posljednjem mandatu nije riješilo problem "dvije škole pod jednim krovom" što najbolje govori o decentralizaciji obrazovnog sistema u BiH. Dakle, iako postoji presuda Vrhovnog suda FBiH o tome da dugogodišnja praksa razdvajanje obrazovne institucije na osnovu nacionalne pripadnosti i da predstavlja etničku segregaciju čaka te je jasan primjer diskriminacije, praksa još uvijek postoji. Politike kojima je u interesu da diskriminacija bude dio obrazovanja u BiH jača je od sudskih odluka.

¹⁰ http://www.skolegijum.ba/static/biblioteka/5460fceb0f5f5_05Svezameotvorise,studijaslucaja.pdf

¹¹

www.skolegijum.ba/static/biblioteka/5460fcb3b03a6_01Anallizasadrzajaudzbenikanacionalnegrupepredmeta.pdf



Finansiranje obrazovanja

Iako podučavaju djecu različite nacionalnosti i rade po različitim NPP-ovima, nastavno osoblje dijeli istu muku - plaće. U BiH ne postoji ujednačen sistem plaća prosvjetara - plaće ne samo da nisu jednake, nego nije isti ni obračun plaća, naprimjer - u Hercegovačko-neretvanskom kantonu u školama gdje se nastava izvodi po Okvirnom NPP-u FBiH plaća se radno mjesto bez obzira koju stručnu spremu ima uposlenik. Tako i neko sa višom stručnom spremom i sa visokom ima jednaku plaću. U Kantonu Sarajevo se plaća stepen obrazovanja, tako da se u osnovnoj školi razlikuje plaća za nastavnika s višom stručnom spremom od nastavnika s visokom stručnom spremom. U FBiH nastavnici primaju naknadu za topli obrok, dok u RS-u te naknade nema. Isplata plaća, zbog manjkavosti sredstava u budžetima, kasni i po nekoliko mjeseci u pojedinim dijelovima BiH - u Unsko-sanskom kantonu, naprimjer.

No, plaće (bez obzira na visinu i (ne)redovnost) uposlenika u obrazovnom sistemu još uvijek su skoro jedina stavka u budžetima nadležnih ministarstava. *Od ukupno planiranih budžetskih sredstava za obrazovanje na bruto plaće i naknade uposlenih se izdvaja oko 88%, za materijalne troškove oko 8%, a na kapitalna ulaganja oko 4%* navodi se u Strategiji. Jedina promjena u odnosu na period od prije 7 godina jeste što kapitalnih ulaganja u osnovne i srednje škole nema iz budžeta, jedino nevladine i međunarodne organizacije finansiraju i nagrađuju škole koje pokušavaju popraviti važeći obrazovni sistem. Naprimjer projekat Fonda otvoreno društvo koje na osnovu raspisanog konkursa i vrednovanja prispejlih prijava, dodjeljuje nešto manje od 20.000 KM za 10 najuspješnijih školskih aktivnosti. USAID također ulaže u promjenu obrazovne prakse u BiH - Nekoliko miliona konvertibilnih maraka, preko Centra za obrazovne inicijative Step by Step, uloženo je u edukaciju nastavnika i opremanje 18 osnovnih škola širom BiH. UNICEF je finansirao izradu već spomenutih učeničkih postignuća za bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost.

Ministarstva najredovnije isplaćuju plaće, kasne u plaćanju dobavljačima, kasne u plaćanju računa za održavanje škola, za nabavku potrebnog materijala što sve otežava rad u učionici. Stanje skenirano još 2008. i navedeno u Strategiji još uvijek je nepromijenjeno: *Republika Srpska troši na obrazovanje oko 4% BDP-a, u Federaciji Bosne i Hercegovine ta potrošnja*



iznosi oko 6%, dok je budžet Odjeljenja za obrazovanje u Distriktu Brčko (sa pododjeljenjima za predškolsko i osnovno, srednje obrazovanje i zajedničke poslove) 11,2% budžeta Distrikta. U većini kantona izdvajanje za obrazovanje predstavlja najveću stavku u kantonalnim budžetima. Iako su procentualna izdvajanja u budžetima namjenjena obrazovanju relativno visoka, ta sredstva još uvijek nisu dovoljna i značajna budući da su ukupni budžeti entiteta odnosno kantona i Brčko Distrikta BiH niski i ograničeni.

Eksterna provjera znanja

No, navedene brojke same za sebe ne znače mnogo; pitanje na koje u BiH niko ne može dati precizan odgovor jeste - koliko kvaliteta u obrazovanju dobiju građani za novac koji izdvajaju. Jedino međunarodno eksterno ispitivanje na kojem su osnovci iz BiH učestvovali jeste TIMSS¹² testiranje iz 2007. godine. To istraživanje je pokazalo da osnovci iz BiH nisu na nivou svojih vršnjaka iz drugih dijelova svijeta i da su najlošije rješavali dio testova gdje je trebalo riješiti postavljeni problem, a ne reproducirati stečeno znanje. Nažalost, ovo jedino testiranje nije uzeto kao polazište za promjenu podučavanja matematike i prirodnih predmeta u osnovnom obrazovanju. U opsežnoj analizi dobijenih rezultata iz TIMSS testiranja pisala je Lejla Draganić¹³ te kao primjer navela pitanja na koja đaci uopće nisu pokušali odgovoriti. Naprimjer: *pitanje iz Matematike koje mjeri rezonovanje - Vanja zna da jedna kemijska olovka košta 1 KM više od obične olovke. Njegov prijatelj je kupio 2 kemijske olovke i 3 obične olovke za 17 KM. Koliko će KM trebati Vanji da kupi jednu kemijsku olovku i dvije obične olovke? Tačnih odgovora je bilo samo 7,5%, 62,5% nije odgovorilo na pitanje.*

U Kantonu Sarajevo u posljednje dvije godine đaci završnih razreda osnovne škole pohađali su eksternu maturu. Eksterna matura sastoji se iz 5 ispita - tri obavezna (Bosanski, hrvatski, srpski jezik i književnost, Matematika, Engleski jezik) i dva izborna (jedan predmet đaci biraju između Historije, Geografije i Informatike, a drugi između Biologije, Fizike i Hemije). Učenički radovi su šifrirani, natsanvici ne znaju imena djece kada ispravljaju radove.

¹² TIMSS - Trends in International Mathematics and Sciences Studies istraživanje koje mjeri i upoređuje učenička postignuća iz matematike, fizike, biologije, hemije i geografije na međunarodnom nivou svake četiri godine.

¹³ http://www.skolegijum.ba/static/biblioteka/5460fdfd554a6_03KvalitetitroskoviobrazovanjauBiH.pdf



Maturski ispit je u svim školama istovremeno, nastavnici iz drugih, ne iz matične škole, dežuraju na ispitima i kasnije vrednuju testove. Rezultati koje učenici postignu na eksternoj maturi obavezni su dio dokumentacije i nose 30 % bodova potrebnih za upis u srednju školu. Iako je složeni proces eksternog vrednovanja dobro vođen, uz poneki ozbiljan propust (naprimjer, nastavnik historije iz OŠ "Malta" kreira maturski test svim maturantima, i njegovi đaci najbolje urade test, a niko od nadležnih komisija ne vidi problem u tome), sadržaj testova propituje samo šta su učenici zapamtili iz sadržaja NPP-a, bez da provjeravaju nivoe mišljenja višega reda - analizu, evaluaciju, kreaciju...

Srednja škola

Većina podataka i primjera koji su navedeni u prethodnom dijelu teksta odnosi se na osnovne škole. Srednjoškolski sistem u BiH se najsporije mijenja (bez obzira koliko nedovoljne bile - reforme u osnovnim školama kao i visokoškolskim ustanovama su vidljive) i jako je malo uopće aktivnosti koje bi tražili da se NPP-ovi u srednjim školama pretvore u kurikulum, da profesori promijene metode poučavanja i da se mladi već u ovom svom nivou obrazovanja odlučuju čime će se baviti u kasnijoj životnoj fazi. Srednja škola nije obavezna (u Kantonu Sarajevo obavezno srednjoškolsko školovanje svedeno je na dvije godine) i možda je to jedan od razloga što nije u središtu pažnje. Gimnazije, medicinske i ekonomske škole mogu birati osnovce s najboljim ocjenama, dok druge srednje škole ne mogu primjenjivati bilo kakav kriterij za upis, jer ionako imaju mali broj prijavljenih đaka. Treba istaći i srednje škole koje rade po međunarodnim obrazovnim standardima (Koledž ujedinjenog svijeta u Mostaru, ib program Druge gimnazije iz Sarajeva ili Cambridge program u Bošnjačkoj gimnaziji u Sarajevu), ali ih pohađaju đaci čiji roditelji mogu izdvojiti novac za godišnju školarinu i te škole nisu dostupne za sve osnovce koji bi ih željeli upisati. Važno je naglasiti da ne postoji saradnja između osnovnih i srednjih škola, osim ocjena koje đaci donesu u srednju školu, srednjoškolske profesore ne zanima bilo koji drugi nivo učeničkog rada u osnovnoj školi.



Šta uraditi kako bi osnovno i srednje obrazovaje u BiH bilo bolje?

Prvi korak - dogovoriti se oko elementarnih ciljeva - šta želimo da naša djeca znaju i umiju te koje vrijednosti da imaju kada završe određeni nivo obrazovanja. Na osnovu toga, iskoristiti već izrađene standarde učeničkih postignuća koje je APOSO uradio ili tek treba uraditi te na osnovu njih NPP-ove zamijeniti kurikulumima; izbjeći propisivanje obaveznog sadržaja, napraviti listu mogućih sadržaja kojima se mogu potrebni ishodi dostići te dati i slobodu i odgovornost nastavnicima da sami kreiraju sadržaj samih časova.

Također, nužno je dodatno educirati nastavnike koji rade u školama i obavezati nastavnike na određeni broj sati edukacije u toku jedne školske godine. Istovremeno, potrebno je promijeniti i prilagoditi NPP-ove nastavnčkih fakulteta drugačijoj osnovnoj i srednjoj školi gdje bi studenti-budući nastavnici na visokoškolskoj ustanovi stekli znanja i vještine potrebne za rad u učionici.

Važno je provjeriti koliko je promjena kurikuluma utjecala na poboljšanje obrazovanja te obavezno osigurati sredstva da bh. školarci završnih razreda učestvuju u međunarodnim PISA i TIMSS istraživanjima, a također i domaće nadležne obrazovne institucije trebaju u ranijoj fazi školovanja eksterno pratiti kako teče podučavanje.

Za bosanskohercegovačko društvo izuzetno je važno da budući obrazovni sistem izgrađuje i njeguje univerzalne vrijednosti (mir, solidarnost, slobodu, odgovornost, jednakost...) te insistira na razvoju kritičkog mišljenja.

Veću slobodu u radu treba dati nastavnicima ali tražiti i veću odgovornost u postignutim rezultatima.

Politike u BiH na svim nivoima moraju se složiti oko obrazovne reforme i na osnovu toga izdvojiti još sredstava kako bi se poništila regionalna nejednakost u plaćama i motivirali nastavnici koji više rade i postižu bolje rezultate.

Udžbenici ne bi trebali biti obavezno nastavno sredstvo, nego samo pomoćno, jedan od izvora iz kojeg se uči. Osim udžbenika, nastavnom kadru osigurati mnoštvo različitog materijala, prijedloga organizacije časa. Tražiti od nastavnika da sami podijele sa svojim kolegama pozitivna iskustva iz učionice. Dobar primjer za takvu praksu je web-stranica



www.inskola.com. Drugi nivo nastavničke aktivnosti trebao bi se odnositi na kritiku postojećih praksi u obrazovanju i prijedlozima kako da se pogrešna praksa izmijeni ili popravi. Dobar primjer im mogu biti i objavljeni tekstovi na portalu za pravednije obrazovanje www.skolegijum.ba.

No, ako se uzme u obzir potpisani kolacijski sporazum vladajućih stranaka na nivou BiH, obrazovanje nije tema nijedne od 10 tačaka.

Sarajevo, maj 2015. godine